

HEDY
(الهدي)

Hac ve umre yapan kimselerin
Harem sınırları içinde
kestikleri kurban.

Sözlükte "yol göstermek, izinden gitmek; göndermek, hediye etmek" anımlarına gelen **hedy** (*hediy*) kelimesi, fıkıh terimi olarak hac ve umre sırasında Harem'de kesilen kurbanlık hayvanları ifade eder. Hac ve umre yapmayanların kurban bayramı dolayısıyla kestikleri kurba-na ise *udhiyye* denir. Kur'an-ı Kerîm'de terim anlamında beş yerde geçen *hedy* (el-Bakara 2/196; el-Mâide 5/2, 95, 97; el-Feth 48/25) hadislerde sıkça kullanılmıştır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "hedy" md.).

Deve, sığır gibi büyükbaş hayvanlardan olduğunda "bedene", koyun keçi cinsinden olduğunda "dem" adını alan *hedy* kurbanı nâfile ve vâcip olmak üzere ikiye ayrılır. Nâfile *hedy*, hac ya da umre niyetiyle Mekke'ye giden kişinin kurban kesmesini vâcip kılacak herhangi bir mülkeliyeti olmaksızın sırf Allah rızası için kestiği kurbandır. Hz. Peygamber'in bu amaçla 100 deve kurban ettiği nakledilmiştir (Dârimî, "Menâsîk", 34; Buhârî, "Hac", 121-122; İbn Mâce, "Menâsîk", 84). Vâcip *hedy* ise iki türlüdür. Birincisi, adak sebebiyle kişinin zimmetinde borç olarak tahakkuk eden *hedy*dir. İkincisi, temettû veya kirân haccı yapan kimsele-rin kesmek zorunda oldukları şükür kurbanı ile hac ve umrenin vâciplerinden birinin yerine getirilmemesi veya ihram ya-saklarına uyulmaması halinde kesilen ceza kurbanıdır. Şükür kurbanının en faziletlisı sırasıyla deve, sığır ve koyundur. Bu kurbanı kesmemeyenler üç günü hac sırasında, yedi günü hacdan sonra olmak üzere on gün oruç tutarlar. Ceza kurbanı ise çiğnenen yasağın türüne göre büyükbaş veya küçükbaş hayvan olmak üzere farklılık arzeder (bk. BEDENE; DEM; FİD-YE).

Hedy için ayrılan veya satın alınan hayvanın kurbanlık olduğunu göstermek üzere boynuna örülülmüş ip veya nal gibi şeylerin asılması (taklid) veya bedenenin hör-güçünden kan akıtmak suretiyle işaretlenmesi (ış'âr) konuları fıkıhler arasında tartışılmış, taklidin müstehap olduğu hu-susunda görüş birliğine varılırken ış'âr konusunda görüş ayrılığına düşülmüştür. Hanefî mezhebinde ış'âr hayvana acı ver-diği için câiz görülmemiş, Şâfiî, Mâlikî ve

Hanbelî mezheplerine göre ise taklid gi-bi müstehap sayılmıştır.

Hedyin kesileceği yer ve zaman konu-sunda fıkıhler arasında önemli bir görüş ayrılığı mevcut değildir. Hedy kurbanının Harem sınırları içinde kesilmesi gerekti-ğî hususunda ittifak bulunması yanında çoğunluk hac kurbanının Mina'da, umre kurbanının ise Mekke'de Merve tepesi ya-nında kesilmesinin daha faziletli olduğunu belirtmiştir. Kesim zamanına gelince, üç mezhebe göre şükür kurbanının kurban bayramı günlerinde kesilmesi gere-kir. Şâfiîler'e göre ise başka günlerde de kesilmesi câiz olmakla birlikte bu günlerde kesilmesi daha faziletlidir. İhram ya-saklarını ihlâlden dolayı kesilecek cinayet kurbanı için belli bir vakti olmadığı konu-sunda da görüş birliği mevcuttur. Şâfiî ve Mâlikîler'e göre adağın ve nâfile kurban-ların kesim vakti kurban bayramı günleri iken Hanefîler bunun belli bir vakti olma-dığını, ancak bu günlerde kesilmesinin daha faziletli olduğunu belirtmişlerdir.

Hedy kurbanı olarak kesilen hayvanla-rın etinden kurban sahibinin yemesinin hükmü konusunda fıkıhler arasında önemli bir görüş ayrılığı yoktur. Dört mezhebe göre Mekke'de kesilen nâfile kurbanların etinden sahibi yiyebilir. Şâfiîler'in dışındaki mezhep âlimleri, temet-tû ve kirân haccı kurbanının etinden de sahibinin yiyeceği görüşündedirler. Ceza, adak, ihsâr *hedyi* ile, kesilme yeri olan Mekke'ye veya Mina'ya ulaşmamış olan nâfile *hedyin* etinden sahibinin yeme-si câiz görülmemiştir. Bunların yenilmesi halinde yenilen miktarın bedelinin sadaka olarak verilmesi gereklidir.

Hanefî ve Mâlikî fıkıhları, tasadduk edilmesi gereken etlerin Harem bölgesi-nin dışında bulunan fakirlere de verilebileceği görüşündedir. Şâfiî mezhebine gö-re şükür ve ceza kurbanları Harem bölge-sinde kesildiği gibi aynı yerde tasadduk edilmelidir. Hanbelîler ise yalnızca saç kesmek, elbise giymek, koku sürünmek gibi bazı ihram yasaklarını ihlâlden dola-yı fidye olarak kesilen kurbanın kesildiği yerde tasadduk edilmesini câiz görmüs-ler, diğer kurbanların Harem'deki fakır-lere dağıtılmاسının gerekli olduğunu ifa-de etmişlerdir. Ayrıca diğer mezheplerin aksine Hanefî âlimleri, Harem dışında dağıtılan kurban etlerinin zimmî statüsündeki gayri müslimlere de verilebilece-ği görüşündedir.

Hedy hayvanından ihtiyaç halinde bi-nek olarak faydalananın câiz olduğunu da fıkıhler arasında görüş birliği bulun-

maktadır (Müslim, "Hac", 375-376; Ebû Dâvûd, "Menâsîk", 17; Nesâî, "Menâsîk", 76). Şâfiî ve Hanbelîler'e göre sütünden de faydalınlabilir. Ancak içilen miktarın bedelin fakirlere sadaka olarak verilme-si daha faziletlidir. Mâlikî ve Hanefîler ise faydalınlaması durumunda bedelin ta-sadduk edilmesi gerektigine hükmetmiş-lerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "hdy" md.; *Lisânü'l-Ârab*, "hdy" md.; Wensinck, *el-Mu'-cem*, "hedy" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "hdy" md.; Dârimî, "Menâsîk", 34; Buhârî, "Hac", 106-108, 121-122, "Megâzî", 35; Müslim, "Hac", 205, 349, 375-376; İbn Mâce, "Menâsîk", 68, 84; Ebû Dâvûd, "Menâsîk", 14, 17; Nesâî, "Menâsîk", 76; Mâverdi, *el-Hâ'u'l-kebir* (nşr. Ali M. Muavvet - Âdil Ahmed Abdülmev-cûd), Beyrut 1414/1994, IV, 369-383; İbn Abdûlber, *el-Kâfi*, I, 402-405; Kâsânî, *Bedâ'i*, II, 172-175, 179; İbn Rûşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 319-323; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 356-360, 390-392, 431-434, 492-554; Nevehî, *el-Mec-mâ'*, VIII, 356-382; İbn Cüzey, *el-Kavâinî'l-fîkhiyye*, Beyrut, ts. (Dâru'l-Fikr), s. 121-122; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, II, 321-326, 333; Buhârî, *Keşâfû'l-kunâ'*, II, 400-463, 529-533; III, 5-20; İbn Abîdin, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), II, 614-621; Zühayî, *el-Fîkhu'l-İslâmî*, III, 295-317; *Mu.F*, II, 181-195; V, 74-75; XIV, 11-15; XVII, 43-44, 78-80; XXXIII, 86-87; J. Chelhod, "Hady", *EIP* (Ing.), III, 53-54.

■ SALIM ÖĞÜT

HEDYÜ's-SÂRÎ
(الهدي الساري)

İbn Hacer el-Askalânî
(ö. 852/1449)
tarafından Buhârî'nin
el-Câmi'u's-sâhih'ini şerhetmek
amacıyla yazılan *Fethu'l-bârî*'nın
müstakil bir cilt halindeki
mukaddimesi
(bk. *el-CÂMIU's-SAHIH*).

HEFT ÂSUMÂN
(هفت آسمان)

Âgâ Ahmed Ali'nin
(ö. 1290/1873)
Farsça mesnevieler
ve şairlerine dair tezkiresi.

Mevlevî Âgâ Ahmed Ali 1255'te (1839) Bengaldeş'in Dakka şehrinde doğdu. 1862 yılında Kalkutta'da Medrese-i Ahme-diyye adlı bir eğitim kurumu açtı ve ha-yatının sonuna kadar burada çalıştı. Âgâ Ahmed Ali, 1869'da yazmaya başladığı *Heft Âsumân*'ı bir önsöz (evc), yedi bö-lüm (heft âsumân) ve bir hâtime (ufk) şek-

linde planlamış, ancak sadece önsözle birinci bölümünü telif edebilmiştir. Bu kısimlardan, müellifin mesnevileri yazılmış oldukları aruz kalıplarına göre yedi bölüm halinde ele almak istediği anlaşılmaktadır. Eserin önsözünde müellif, mesnevi türü ve en eski mesnevi şairleriyle bunların önderi olarak kabul ettiği Nizâmî üzerinde durmuş, birinci bölümde Nizâmî'nın *Mağzenü'l-esrâr*'ının vezni olan "serî" bahrinde mesnevi yazan yetmiş sekiz şairi ve bunların eserlerini tanıtmıştır. *Heft Âsumân*, H. Blochmann tarafından *The Haft Âsmân or History of Masnavi of Persians* (Kalkutta 1873) adıyla Bibliotheca India serisi içerisinde yayımlanmıştır.

Agâ Ahmed Ali'nin diğer eserleri de sunlardır: 1. *Mü'eyyid-i Burhân* (Kalkutta 1865). Gâlib Mirza Esedullah'in *Burhân-ı Kâtî'* adlı Farsça sözlüğe yönelttiği tenkitlere cevap mahiyetinde bir eserdir. 2. *Şemşîr-i Tîzter* (Kalkutta 1868). Gâlib Mirza'nın *Mü'eyyid-i Burhân'a Tîg-i Tîz* adıyla写的 Urduca reddiyeye cevaptır. 3. *Risâle-i Terâne*. Rubâî türü hakkında bilgi veren eser Blochmann tarafından açıklayıcı notlarla birlikte neşredilmiştir (Kalkutta 1867). 4. *Risâle-i İştîkâk* (Kalkutta 1872). Başlangıç seviyesinde Farsça bir gramer kitabıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Storey, *Persian Literature*, I/2, s. 905-906; Ahmed Gülcün-i Meâni, *Târih-i Tezkirehâ-yi Fârisî*, Tahran 1350, II, 408-410; Şehriyâr-ı Nakvî, *Perhengnûvîst der Hind u Pâkistân*, Tahran 1962, s. 141, 144; N. K. Jain, *Muslims in India*, New Delhi 1979, I, 56.

ADNAN KARAİSMÂİLOĞLU

HEFT EVRENG

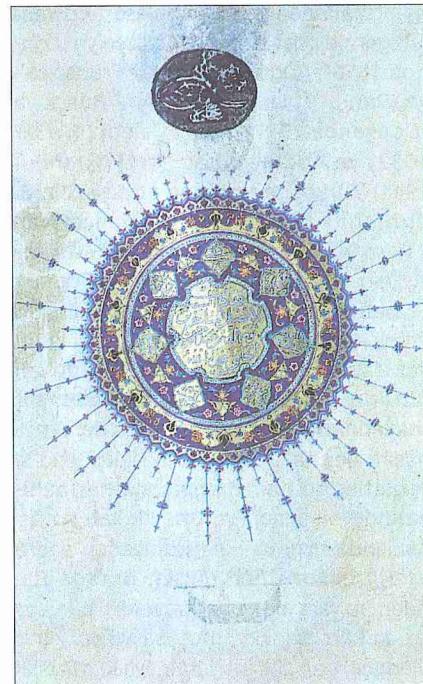
(هفت اورنگ)

Abdurrahman-ı Câmî'nin
(ö. 898/1492)
yedi mesneviden oluşan eseri.

İranlı mutasavvîf şair Abdurrahman-ı Câmî, *Hamse'sine Silsiletü'z-zeheb* ve *Selâmân ü Ebsâl* mesnevilerini ekleyerek bu yeni tertibe, Farsça "yedi taht" anlamına gelen ve büyük ayı yıldız kümessenin adı olan *Heft Evreng* adını vermiştir. Eserin mukaddimesinde Câmî yedi mesneviyi, Vâsit'ta yetişen en iyi yazı kamışıyla Çin hokkasının evlenmesi sonucunda dünyaya gelen yedi kardeşe benzeterek bunların gayb âleminden varlık alanına çıktılarını söyler. Müellifin *Külliyyât*'ı içinde veya müstakil olarak çok sayıda yazma nûshası bulunan *Heft Evreng* (Münzîvî, IV, 3312-3316; FME, I, 416-420) Agâ Murtazâ Müderris-i Gilânî tarafından yayımlanmıştır (Tahran 1337 h.s.). Eseri oluşturan mesneviler ayrı ayrı olarak da basılmış, bazları çeşitli dillere tercüme edilmiştir.

Heft Evreng'de şu mesneviler yer almaktadır: 1. *Silsiletü'z-zeheb*. Üç ciltten (defter) meydana gelen eserin ilk cildi, Senâî'nın *Hadîkatü'l-hâkiâ'a*'sı ve Evhadüddîn-i Merâgi'nın *Câm-i Cem*'inin üslûbuyla yazılmış olup Sultan Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir. Ahlâkî ve tasavvûfi meselelerin ele alındığı bu cilt, Câmî'nin mûrsîdi Ubeydullah Ahrâr'ın tavsiyesiyle nazma çekilen "î'tikâdnâme" başlıklı bölümle sona erer. İkinci ciltte, îlâhî aşk konusu súfîlerin menkıbeleri

Heft Evreng den
minyatûrlü
iki sayfa
(TSMK,
Bağdat Köşkü,
nr. 143, vr. 1st-2nd)

Heft Evreng'in unvan sayfası (TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 143)

ve sözleriyle desteklenerek işlenmiştir. *Silsiletü'z-zeheb*'in III. cildi 500 beyitlik kısa bir mesnevi olup II. Bayezid'e ithaf edilmiştir. "Fâilâtün mefâilün fa'lün" vezniyle yazılan ve 7200 beyitten meydana gelen eserin sadece II. cildinin 890 (1485) yılında tamamlandığı bilinmektedir. 2. *Selâmân ü Ebsâl*. Huneyn b. İshak tarafından Yunanca'dan tercüme edilen, daha sonra İbn Sînâ ve İbn Tufeyl tarafından yeniden yazılan *Selâmân ü Ebsâl* adlı sembolik aşk hikâyесini Câmî bazı telîf unsurları da katarak mesnevi tarzında kaleme almıştır. Câmî'nin bu üç eserden hangisini örnek aldığı tartışımlıdır. M. Nazif Şahinoğlu, eserin İbn Sînâ ve İbn Tufeyl'in eserleriyle bir ilgisi bulunmadığını, Câmî'nın, Huneyn b. İshak'ın tercumesinin Nasîrûddîn-i Tûsî'nin *Şerhü'l-İşârat*'ında yer alan özetinden faydalandığını söylemektedir (*Nuvîdi-yi Şirâzî*, s. 19). *Heft Evreng*'deki mesnevilerin en küçüğü olan bu eser 1130 beyit olup 894 (1489) yılında tamamlanmıştır. "Fâilâtün fâilâtün fâilâtün" vezniyle yazılan *Selâmân ü Ebsâl*, Akköyuncu Hükmüdarı Uzun Hasan'ın oğlu Yâkub Bey'e ithaf edilmiştir. Forbes Falconer (London 1850) ve Reşîd-i Yâsemî (Tahran 1305

